

*М. В. Андрієнко,
кандидат історичних наук, доцент кафедри державної служби, менеджменту
та навчання за міжнародними проектами, Інститут державного управління у сфері
цивільного захисту, м. Київ*

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ, СПЕЦИФІЧНІ ДЛЯ СФЕРИ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

M. Andrienko,
PhD of historical science, associate professor of department of public service, Management and International studies
projects, Institute of public administration in the sphere of civil protection, Kyiv

PRINCIPLES OF STATE CONTROL, SPECIFIC TO THE FIELD OF FIRE SAFETY

Дослідження загальних принципів сучасного державного управління в Україні, перетворення їх у поняттях і достовірній формі, певним чином систематизація та розроблення конкретних механізмів їх використання є досить складним завданням. У зв'язку з цим виникла необхідність з урахуванням змісту визначення "принцип державного управління" та сучасної наукової думки сформулювати узагальнені групи принципів державного управління.

У статті на підставі загальних законів боротьби з вогнем під час пожеж і законів державного управління, специфічних для сфери пожежної безпеки, обгрунтовано базову сукупність принципів державного управління, специфічних для сфери пожежної безпеки: принцип "цілеспрямованої поведінки", принцип "адаптації", принцип "зовнішньої турбулентності", принцип "внутрішнього опору", принцип "рухливості структури", принцип "здатності до прогнозування", принцип "єдності частин у цілому" і принцип "розрізнення якості організації", а також додаткові принципи, врахування яких має сприяти реалізації державного управління сферою пожежної безпеки.

Research of general principles of modern public administration in Ukraine, conversion them into concepts and reliable form, in certain way systematize and elaborate specific mechanisms of their use are difficult task. In connection with this, there was a need to take into account the content of the definition "principle of public administration" and modern science opinion to formulate generalized group of principles of public administration.

In the article, based on general laws of fire fighting during fires and laws of public administration, specific for the field of fire security, substantiated a basic set of principles of public administration, specific for the field of fire security: the principle of "purposeful behavior", principle of "adaptation", principle of "external turbulence", the principle of "internal resistance" principle "mobility of the structure" principle, "the ability to prognostication", the principle of "unity of parts in general" and the principle of "distinction of quality", and also additional principles which should contribute to the realization of public administration by the sphere of fire safety.

*Ключові слова: пожежна безпека, державне управління, принципи, закони, організаційна структура.
Key words: fire safety, public administration, principles, laws, organizational structure.*

Державне управління сферою пожежної безпеки (далі — ПБ), на нашу думку, має базуватися на принципах державного управління, специфічних для сфери ПБ. Разом з тим, у Законі України "Про пожежну безпеку" взагалі не зазначалися принципи державного управління сферою ПБ. Таким чином, із самого початку державне управління сферою ПБ будувалося за аналогією до загальних

підходів у державному управлінні в Україні, тривалий час базуючись на платформі підходів із часів СРСР.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Дослідження окремих питань державного управління сферою ПБ, у тому числі і принципів державного управління, у сучасній Україні займалися такі відомі ук-

раїнські фахівці, як: В.М. Андрієнко, В. Балябас, М.В. Білошицький, М.В. Вознюк, Ю.М. Горбаченко, Г.С. Грибенюк, С.Ф. Денисов, В.А. Доманський, В.П. Зосімов, Ю.Б. Ірхін, А.М. Капля, О.А. Коцар, М.А. Кришталь, В.В. Ліпінський, Ю.Р. Лозинський, В.Д. Люблін, В. Назаренко, К.М. Пасинчук, С.П. Потеряйко, А.П. Рожков, В.П. Садковий, О.О. Труш, М.В. Удод, Л.В. Ушаков, Т.О. Щерба та ін.

У 2012 р. був прийнятий Кодекс цивільного захисту України, в якому в ст. 7 нарешті визначено дев'ять основних принципів здійснення цивільного захисту, до складу якого входить напрям пожежної безпеки.

Незважаючи на існуючі результати досліджень і законодавчі акти, підходи до формування сукупності принципів державного управління сферою ПБ, актуальність стану якої обумовлена щорічною статистикою великої кількості пожеж, а також значних прямих і непрямих збитків від них [1—10], залишаються не достатньо обґрунтовані.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

На підставі результатів попередніх наукових праць обґрунтувати підхід і визначити сукупність принципів державного управління, специфічних для сфери ПБ.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Принципи державного управління сферою ПБ мають відображати закономірності (закони) державного управління, які об'єктивно діють у сфері ПБ і визначають її функціонування та розвиток.

Аналіз спеціальної літератури з питань ПБ, у який відповідним чином відображені питання державного управління, вказує на відсутність результатів досліджень законів державного управління, специфічних сфері ПБ. Відсутність таких досліджень з боку українських вчених і фахівців пояснюється недостатністю уваги, яка приділялася і приділяється питанням теорії і практики державного управління сферою ПБ, і, в першу чергу, з боку державних органів. Результатом є складний стан пожежної безпеки в нашій країні, що постійно висвітлюється в Національній доповіді про стан техногенної та природної безпеки в Україні [4—9].

Виходячи з умов ситуації, що склалася, необхідним, на нашу думку, є ідентифікація загальних законів боротьби з вогнем під час пожеж, і з їх урахуванням — специфічних законів державного управління сферою ПБ, а на їх підставі — визначення принципів управління, специфічних для сфери ПБ.

Дослідження, проведені дисертантом з використанням спеціалізованих літературних джерел щодо причинно-наслідкових зв'язків виникнення пожеж, а також тактики і засобів гасіння вогню під час пожеж, дозволяють стверджувати, що загальні закони боротьби з вогнем під час пожеж відображають найбільш суттєві зв'язки та відносини між пожежами й іншими явищами суспільного життя. За результатами досліджень загально відомі закони боротьби з пожежами можна, на нашу думку, сформулювати таким чином: залежність стану пожежної безпеки від заходів профілактичної роботи, загальної культури, рівня знань і поінформованості суспільства стосовно способів забезпечення пожежної безпеки та наслідків від пожеж; залежність динаміки процесу горіння від природи горючих речовин і умов горіння; залежність способів боротьби з вогнем під час пожежі від кількості й якості задіяних пожежного обладнання та спеціальної техніки; залежність ефективності гасіння вогню під час пожежі від відповідності тактики дій рятувальних підрозділів цілям

(завданням) гасіння вогню і умовам обстановки, що складалась під час пожежі; залежність результатів гасіння вогню під час пожежі від співвідношення сил і засобів, задіяних для гасіння, і масштабів пожежі та динаміки вогню; від рівня професійної підготовки керівництва й особового складу рятувальних підрозділів, рівня психологічної готовності рятувальників та низки інших факторів.

Перехід до визначення специфічних законів державного управління сферою ПБ вимагає уточнення сукупності загальних законів державного управління, які можна спроектувати на сферу ПБ з урахуванням низки загальних законів боротьби з вогнем під час пожеж.

Аналіз літературних джерел [11—25] показав, що до складу таких законів можна віднести: залежність організаційних форм і методів державного управління від державного устрою, стану матеріально-технічної бази, соціально-економічних відносин у суспільстві та умов управління; єдність організаційно-методологічних основ на всіх рівнях державного управління; збереження пропорційності й оптимального співвідношення всіх структурних елементів системи державного управління; єдність і співвідпорядкованість критеріїв ефективності, які використовуються в процесах державного управління; відповідність потрібного часу на вирішення завдань державного управління часу, який є в наявності; залежність ефективності вирішення завдань державного управління від обсягу та об'єктивності використаної інформації.

Поєднання законів, специфічних існуванню сфери ПБ, тобто загальних законів боротьби з вогнем під час пожеж, і загальних законів державного управління дозволяє ідентифікувати та сформулювати закони державного управління, специфічні для сфери ПБ таким чином: залежність організаційних форм і методів державного управління від структури державних органів, що відповідають за реалізацію державної політики в сфері ПБ, стану існуючої матеріально-технічної бази в сфері ПБ, соціально-економічних відносин у суспільстві та умов здійснення управління; єдність організаційно-методологічних основ на всіх рівнях державного управління сферою ПБ; збереження пропорційності й оптимального співвідношення всіх структурних елементів системи державного управління сферою ПБ; сумісність технічних засобів і систем, що використовуються для забезпечення функціонування системи державного управління сферою ПБ, на всіх її рівнях; єдність і співвідпорядкованість критеріїв ефективності, які використовуються в процесах державного управління сферою ПБ; відповідність потрібного часу на вирішення завдань державного управління сферою ПБ часу, який є в наявності або визначений; залежність ефективності вирішення завдань державного управління сферою ПБ від обсягу, об'єктивності та оперативності інформації, що використовується.

Виходячи з наведених вище законів державного управління сферою ПБ і світового досвіду державного управління й менеджменту, визначимо сукупність принципів, що є базовими, тобто визначальними для державного управління сферою ПБ.

При дослідженні питання принципів у системі державного управління сферою ПБ необхідно уявляти, що їх повнота повинне мати в якості своїх джерел об'єктивні управлінські явища та процеси і розкривати їх природу та управлінську роль; коректно, на підставі адекватного відображення дійсності описувати закономірності, відносини та взаємозв'язки управлінської реальності; відображатися в такій формі, яка відповідає вимогам діалектичної логіки, сприяти ефективному використанню наукових знань у практиці державного управління.

Враховуючи наведені вище закони управління і вимоги, визначимо основні принципи державного управління сферою ПБ.

Досягнення мети державного управління сферою ПБ вимагає адаптації до змінних умов зовнішнього (законодавство, економічна криза, бойові дії тощо) і внутрішнього (сили, обладнання, техніка, професійність тощо) середовищ, що можливо за умов впровадження в процес державного управління сферою ПБ принципів самоорганізації [26—34]. При цьому слід зазначити, що управління на засадах принципів самоорганізації є плановим, цілеспрямованим процесом вибору системою своєї поведінки таким чином, щоб забезпечувалася її подальше цілеспрямоване функціонування у відповідному діапазоні змін зовнішнього й внутрішнього середовищ. Необхідно також звернути увагу на те, що поняття "самоорганізація" розглядається в якості переходу від існуючої організації системи державного управління сферою ПБ в Україні до кращого її варіанту організації, який забезпечить якісний процес адаптації державного управління до змінних умов зовнішнього та внутрішнього середовищ [35].

Відомий вклад у розвиток принципів самоорганізації внесли Ст. Бір, Д. Вілліс, Н. Вінер, У.Р. Ешбі, Ф. Розенблат та ін. Значний вклад в розробку систем, що самоорганізуються, зробили П.К. Анохін, В.Д. Димитров, Д. Габор, Ю.П. Зайченко, О.Г. Івахненко, Є.М. Князева, А.М. Колмагоров, Г. Ніколіс, І. Прігожін, В.Г. Пушкін, Б.С. Українцев, В.Є. Хіценко, І.І. Черленяк, Щедровицький Г.П. та ін., а також В.П. Тронь, який довів, що самоорганізація алгоритмів управління забезпечується наявністю зворотних зв'язків, кількість яких має бути не менше шести [20].

Одним із основних принципів самоорганізації вважається принцип "цілеспрямованої поведінки" системи [33—37]. Будь-яка цілеспрямована дія, згідно з розумінням Н. Вінера, вимагає обов'язковості негативного зворотного зв'язку: якщо мета має бути досягнута, то у відповідний момент часу необхідними стають сигнали від неї для аналізу, щоб правильно спрямувати (скоректувати) поведінку системи [37].

Разом з тим, цілеспрямована поведінка може мати місце не тільки при наявності негативного зворотного зв'язку, але й за умов відсутності зворотного зв'язку, тобто коли сигнали від цілі не змінюють діяльності об'єкта. Однак у цьому випадку система вже не буде вважатися такою, що самоорганізується. Саме до таких систем можна віднести систему державного управління сферою ПБ, що наочно підтверджується щорічною статистикою у сфері ПБ.

Як показали результати проведеного аналізу, організаційні заходи, що вживалися: пожежна охорона (безпека) у складі МВС України (1991—2003 рр.); пожежна безпека у складі МНС України (2003—2012 рр.); пожежна безпека у складі ДСНС України (з кінця 2012 р. — до теперішнього часу), управління якою здійснювалося через Міністра оборони України до 25 квітня 2014 р. і здійснюється на теперішній час через Міністра внутрішніх справ України з 25 квітня 2014 р., значимих змін у бік покращення стану пожежної безпеки в країні не надали. До цього треба додати три державних програми з питань забезпечення пожежної безпеки, ухвалені рішеннями КМ України, результати перших двох з яких були визначені як неефективні, а третя була достроково припинена.

Таким чином, забезпечення реалізації принципу "цілеспрямованої поведінки" вимагає створення в системі державного управління сферою ПБ негативного зворот-

ного зв'язку з використанням основних показників, що ідентифікують необхідний стан сфери ПБ.

Важливим принципом державного управління сферою ПБ має стати безпосередньо принцип "адаптації" як сфери ПБ, так і системи державного управління сферою ПБ у цілому [35—37]. Адаптація, на думку одного з засновників теорії самоорганізації У.Р. Ешбі [34], визначає співвідношення між множиною змін зовнішнього середовища і метою ("фокальною умовою"), на досягнення якої спрямована діяльність системи. До зовнішніх змін треба для забезпечення об'єктивності додати і зміни внутрішнього середовища. Таким чином, зміна відношення між змінами і метою вимагає нової організації діяльності. Відсутність "нової" організації свідчить про недостатню чутливість (або її пасивність чи інерційність) системи до змін, що відбуваються у зовнішньому середовищі.

Реалізація принципу "адаптації" пов'язана з обов'язковою потребою існування негативних зворотних зв'язків, а також інформаційних входів, сприймаючих інформацію про зміни факторів зовнішнього й внутрішнього середовищ, які призводять до впливів на складові сфери ПБ України та державне управління цією сферою. Для цього мають бути враховані, на нашу думку, ще такі принципи державного управління, як: принцип "зовнішньої турбулентності", принцип "внутрішнього опору" і принцип "рухливості структури" [35].

Значимість принципу "зовнішньої турбулентності" обумовлюється необхідністю реакції на негативні чи позитивні зміни, що відбуваються з часом у зовнішньому по відношенню до сфери ПБ середовищі. Врахування принципу "внутрішнього опору" пов'язане з необхідністю реакції на позитивні чи негативні зміни у внутрішньому середовищі сфери ПБ. Особливість принципу "рухливості структури" обумовлюється необхідністю розуміння з боку керівництва ситуації, пов'язаною з тим, що при зміні однієї складової системи державного управління сферою ПБ усі інші складові у відповідному ступені також будуть відчувати дію такої зміни. При цьому треба враховувати інерційність змін різних складових, що може вплинути в майбутньому на ефективність державного управління сферою ПБ.

Щодо існуючої системи державного управління сферою ПБ, то для неї, по-перше, характерна недостатня "чутливість" як по відношенню до стану самої сфери ПБ, так і по відношенню до змін зовнішнього і внутрішнього середовищ сфери ПБ. Це означає, що більшість з інформаційних входів можна вважати суто сенсорними: реєстрація інформації здійснюється, хоча і не призводить до потрібної та своєчасної реакції з боку органів управління. Підтвердженням цьому є існуючий загальний стан сфери ПБ України.

Існування на теперішній час частини з необхідних складових системи державного управління сферою ПБ і реальний стан сфери ПБ в Україні свідчать про відсутність потрібних інформаційних входів. Це призводить до того, що система державного управління сферою ПБ залишається частково чутливою до змін факторів зовнішнього середовища і до змін стану самої сфери ПБ, що є неадекватним для сучасних умов розвитку інфраструктури нашої країни: збільшення техногенних небезпек; скорочення "життєвого ресурсу" будівель, побудованих за часи СРСР, різноманітних металевих конструкцій, систем електрогазопостачання; значне збільшення поверховості житлових і адміністративних будівель, кількості автотранспорту; зростання умов виникнення надзвичайних ситуацій; зміни природних умов; погіршення культурного рівня суспільства в питаннях поводження з вогнем тощо. По-

гіршення якісних характеристик сфери ПБ можна розглядати як поступовий рух до стану атаксії по Н. Вінеру [36], коли органи державного управління сферою ПБ не будуть спроможні забезпечити на потрібному рівні стан пожежної безпеки в країні.

Відомо, що ефективне існування будь-якої соціальної системи не спроможне без прогнозування майбутніх результатів [32; 35, 38—40]. У зв'язку з цим, до сукупності принципів державного управління сферою ПБ треба додати принцип "здатності до прогнозування". Значений принцип безпосередньо пов'язаний із принципом "цілеспрямованої поведінки" державного управління сферою ПБ. Єдиним обмеженням, на наш погляд, у реалізації принципу "здатності до прогнозування" може стати внутрішня організація самої системи державного управління сферою ПБ. Якщо організація системи така, що здатна забезпечити дії з прогнозування ступеня досягнення мети в залежності від змін факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ, то вона може своєчасно адаптуватись і створити "нову" організацію. У іншому випадку, організація діяльності системи організаційного типу не може бути ефективною згідно з розумінням Ешбі [34].

Теперішню організацію державного управління сферою ПБ у площині розглянутого принципу не можна вважати ефективною внаслідок відсутності як ефективних механізмів прогнозування, так і структур, які спроможні здійснювати прогнозування й адекватно оцінювати вплив змін факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ на якість результатів функціонування як сфери ПБ, так і системи державного управління нею.

Вище було підкреслено, що важливе значення при визначенні принципів є відображення загальних законів державного управління сферою ПБ. Враховуючи цей значимий аспект, до складу принципів державного управління сферою ПБ треба додати принцип "єдності частин у цілому" [35—37]. Численні дослідження, проведені Г. Зоммергофом у межах біології та механіки, чітко довели, що у всіх випадках ідея кращої організації є по суті ідеєю про взаємодію складових системи для досягнення заданої чи обраної "фокальної умови" цілого. З цього зроблено висновки про те, що, по-перше, саме взаємодія частин призводить до виникнення відповідної організації, і, по-друге, що ефективна організація цих частин призводить до досягнення мети системою як цілим. Це також підтверджено медичними дослідженнями, коли в ході взаємодії кліток здійснюється створення організованого каналу передачі інформації [41].

Таким чином, у системі державного управління сферою ПБ крім негативних і позитивних зворотних зв'язків, що мають забезпечувати координацію, інтеграцію та гармонізацію складових системи в цілому, має існувати обов'язковий взаємозв'язок часткових цілей з основною метою управління — "дерево цілей". Такий підхід дозволить визначати з урахуванням інерційності ступінь впливу кожної складової на ціле та обмежувати, у свою чергу, неефективне використання ресурсів сфери ПБ для досягнення неперіоритетних локальних цілей.

Для сфери ПБ реалізація принципу "єдності частин у цілому" є пріоритетним питанням. Це обумовлено тим, що залишається неконструктивним конкретний вплив діяльності органів управління різних органів влади і рівнів управління в системі державного управління сферою ПБ на ступінь досягнення мети — забезпечення необхідного рівня пожежної безпеки в умовах змін зовнішніх і внутрішніх умов існування сфери ПБ в Україні. Негативні наслідки цього знайшли своє відображення у щорічній Національній доповіді про стан техногенної та природної безпеки в Україні [3—9].

Одним із важливих принципів державного управління сферою ПБ, на нашу думку, слід вважати принцип "розрізнення якості організації" [30; 35—37]. Реалізація цього принципу вимагає критерію, з використанням якого має зафіксувати якісну розрізненість між "поганою" організацією системи та "гарною" її організацією. При цьому організація системи визначається як "гарна", якщо вона забезпечує стійкість системи до встановленого стану рівноваги. Для сфери ПБ це вважається можливим тільки в тому випадку, коли існуюча організація системи державного управління сферою ПБ дозволяє адаптуватись останній до змінних умов зовнішнього та внутрішнього середовищ. Як свідчать результати аналізу стану сфери ПБ, існуючу організацію державного управління сферою ПБ в Україні не можна вважати повністю "гарною".

ВИСНОВКИ

Виходячи з вищевикладеного, а також з метою удосконалення державного управління сферою ПБ в Україні, має бути реалізована сукупність специфічних принципів державного управління, до складу якої нами на підставі проведених досліджень віднесені такі: принцип "цілеспрямованої поведінки", принцип "адаптації", принцип "зовнішньої турбулентності", принцип "внутрішнього опору", принцип "рухливості структури", принцип "здатності до прогнозування", принцип "єдності частин у цілому" і принцип "розрізнення якості організації".

При цьому слід відмітити, що наведена в науковій статті сукупність є дискусійною, і автор не претендує на повноту цієї сукупності принципів, враховуючи принцип "зовнішнього доповнення" або "регуляризації рішень" (С. Бір [42]).

Література:

1. Доповідь МВС України Президенту України "Проблеми пожежної безпеки в Україні". — К.: МВС, 1999. — 70 с.
2. Статистика пожаров в Украине в 2000—2009 годах (для учета в страховых тарифах) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/09/07/07/3825/>
3. Розвиток загроз пожежовибухонебезпеки / Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2004 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mns.gov.ua/content/annual_report_2004.ht
4. Аналіз пожежовибухонебезпеки та системи реагування на них / Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2005 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mns.gov.ua/content/annual_report_2005.html
5. Аналіз загроз пожежовибухонебезпеки та системи реагування на них / Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2007 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mns.gov.ua/content/annual_report_2007.html
6. Аналіз загроз пожежовибухонебезпеки та системи реагування на них / Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2009 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mns.gov.ua/content/annual_report_2009.html
7. Аналіз загроз пожежовибухонебезпеки та системи реагування на них / Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2010 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mns.gov.ua/content/annual_report_2010.html

8. Пожежі та їх наслідки / Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні в 2012 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mns.gov.ua/content/nasporovid2012.html>
9. Стан пожежної безпеки / Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні в 2013 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mns.gov.ua/content/annual_report_2013.html
10. Статистика пожеж та їх наслідків в Україні за 2004—2008 рр. / [Р.В. Климаць, Д.Я. Матвійчук, Т.М. Скоробагатко, О.П. Якименко]; під заг. ред. Я. Хом'яка. — К.: УкрНДІПБ МНС України, 2009. — 98 с.
11. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: [курс лекцій] / Г.В. Атаманчук. — [3-е изд., доп.]. — М.: Изд-во ОМЕГА-Л, 2005. — 584 с.
12. Гурне Б. Державне управління / Б. Гурне; перекл. з франц. В. Шовкуна. — К.: Основи, 1993. — 165 с.
13. Державне управління як основний різновид соціального управління / Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / Колектив авторів; наук. керів. Цветков В.В. — К.: Оріяни, 1998. — С. 17—37.
14. Державне управління: теорія і практика / [В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк та ін.]; за заг. ред.: В.Б. Авер'янов. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — 431 с.
15. Шамхалов Ф. Теория государственного управления: монографія / Ф. Шамхалов. — М.: Экономика, 2002. — 638 с.
16. Державне управління: навчальний посібник / [А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко]; за ред. д. е. н., проф. А. Мельник. — К.: "Знання-Прес", 2008. — 343 с.
17. Зеркин Д.П. Основы теории государственного управления: курс лекций / Д.П. Зеркин, В.Г. Игнатов. — [Изд. 2-е, доп. и перераб.]. — Ростов-на-Дону: Изд. Центр "МарТ", 2005. — 512 с.
18. Нижник Н.Р. Теоретичні аспекти державного управління: монографія / Н.Р. Нижник, С.П. Мосов. — Чернівці: Технодрук, 2011. — 248 с.
19. Тихонравов Ю.В. Теория управления: учеб. курс / Е.В. Глушенко, Е.В. Захарова, Ю.В. Тихонравов. — М.: Вестник, 1998. — 336 с.
20. Тронь В.П. Стратегія прориву: монографія / В.П. Тронь. — УАДУ, 1995. — 344 с.
21. Чиркин В.Е. Государственное управление. Элементарный курс / В.Е. Чиркин. — М.: Юрист, 2002. — 320 с.
22. Шаптала О.С. Автономна Республіка Крим: проблемні питання державного управління сферою рекреаційного обслуговування: монографія / О.С. Шаптала. — ОРІДУ НАДУ, 2003. — 264 с.
23. Радиш Я.Ф. Державне управління охороною здоров'я в Україні: генезис та тенденції розвитку: дис... доктора наук з державного управління: спец. 25.00.01 / Я.Ф. Радиш. — К., 2003. — 346 с.
24. Бернар Г. Державне управління / Г. Бернар; пер. з франц. — К.: Оріяни, 1993. — 165 с.
25. Гвишиани Д.М. Организация и управление / Д.М. Гвишиани; 3-е изд., перераб. — М.: МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1998. — 332 с.
26. Анисимов О.С. Высшие формы профессионализма государственного мышления / О.С. Анисимов. — М.: ИПК Госслужбы, 2006. — 774 с.
27. Щедровицкий Г.П. Избранные труды / Г.П. Щедровицкий. — М.: Шк. Культ. Полит., 1995. — 800 с.
28. Украинцев Б.С. Особенности самоуправляемых систем / Б.С. Украинцев. — М.: Изд-во "Знание", 1970. — 48 с.
29. Николис Г. Самоорганизация в неравновесных системах / Г. Николис, И. Пригожин; пер. с англ. В.Ф. Пастушенко; под ред. Ю.А. Чизмадзева. — М.: Изд-во "Мир", 1979. — 512 с.
30. Мосов С. Формування рішень при самоорганізації місцевого самоврядування / С. Мосов // Збірник наук. праць УАДУ при Президентіві України; за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. — Вип. 2. Ч1. — К.: Вид-во УАДУ, 2000. — С. 332—337.
31. Князева Е.Н. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры / Е.Н. Князева. — СПб.: "Алетейя", 2002. — 414 с.
32. Хиценко В.Е. Самоорганизация: элементы теории и социальные приложения / В.Е. Хиценко. — М.: КомКнига, 2005. — 224 с.
33. Черленяк І.І. Синергетичні моделі оптимізації системи державного управління: монографія / І.І. Черленяк. — Ужгород: Ліра, 2010. — 656 с.
34. Эшби У.Р. Принципы самоорганизации / У.Р. Эшби // Принципы самоорганизации; пер. с англ.; под ред. А.Я. Лернера. — М.: Мир, 1966. — С. 314—343.
35. Акофф Р. О целеустремленных системах / Р. Акофф, Ф. Эмери; пер. с англ. Г.Б. Рубальского; под ред. И.А. Ушакова. — М.: Советское радио, 1974. — 272 с.
36. Винер Н. Кибернетика или управление и связь в живом и машине / Н. Винер; пер. с англ. — М.: Наука, 1983. — 343 с.
37. Поспелов Г.С. Программно-целевое планирование и управление / Г.С. Поспелов, В.А. Ириков. — М.: Сов. Радио, 1976. — 440 с.
38. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер; пер. с англ. В.Б. Боброва. — М.: Прогресс, 1991. — 736 с.
39. Дафт Р.Л. Менеджмент / Р.Л. Дафт; пер. с англ. С. Жильцов, В. Вольский, Д. Раевская. — СПб.: Питер, 2000. — 832 с.
40. Винер Н. Мое отношение к кибернетике: ее прошлое и будущее / Н. Винер; пер. с англ. — М.: Сов. радио, 1969. — 24 с.
41. Ресурсы организма — иммунитет, здоровье, долголетие / [А.Э. Васильев, А.Ю. Ковеленов, Д.В. Ковлені і ін.]. — СПб.: ООО "Вита Нова", 2004. — 416 с.
42. Бир Ст. На пути к кибернетическому предприятию // Принципы самоорганизации / Ст. Бир; пер. с англ. — М.: Мир, 1966. — С. 48—99.

References:

1. Ministry of Internal Affairs of Ukraine (1999), *Problemy pozhezhnoi bezpeky v Ukraini* [Report of MIAU to President of Ukraine], MVS, Kyiv, Ukraine.
2. Forinsurer — an online magazine about insurance (2009), "Statistics fires in Ukraine in the period 2000—2009 (for consideration in insurance rates)", available at: <http://forinsurer.com/public/09/07/07/3825/> (Accessed 7 July 2009).
3. The official site of State Emergency Service of Ukraine (2015), "Development of fire threats, explosive hazard / National Report on the state of Techno and Natural Safety in Ukraine in 2004", available at: http://mns.gov.ua/content/annual_report_2004.html (Accessed 25 February 2015).
4. The official site of State Emergency Service of Ukraine (2015), "Analysis of fire, explosion hazard and response systems are / National Report on the state of Techno and Natural Safety in Ukraine in 2005", available at: http://mns.gov.ua/content/annual_report_2005.html (Accessed 25 February 2015).
5. The official site of State Emergency Service of Ukraine (2015), "Analysis threat of fire, explosive hazard and

response systems are / National Report on the state of Techno and Natural Safety in Ukraine in 2007", available at: http://mns.gov.ua/content/annual_report_2007.html (Accessed 25 February 2015).

6. The official site of State Emergency Service of Ukraine (2015), "Analysis threat of fire, explosive hazard and response systems are / National Report on the state of Techno and Natural Safety in Ukraine in 2009", available at: http://mns.gov.ua/content/annual_report_2009.html (Accessed 25 February 2015).

7. The official site of State Emergency Service of Ukraine (2015), "Analysis threat of fire, explosive hazard and response systems are / National Report on the state of Techno and Natural Safety in Ukraine in 2010", available at: http://mns.gov.ua/content/annual_report_2010.html (Accessed 25 February 2015).

8. The official site of State Emergency Service of Ukraine (2015), "Fires and their consequences / National Report on the state of Techno and Natural Safety in Ukraine in 2012", available at: <http://mns.gov.ua/content/nasdpovid2012.html> (Accessed 25 February 2015).

9. The official site of State Emergency Service of Ukraine (2015), "Fire safety / National Report on the state of Techno and Natural Safety in Ukraine in 2013", available at: http://mns.gov.ua/content/annual_report_2013.html (Accessed 25 February 2015).

10. Klymas', R.V. Matvijchuk, D.Ya. Skorobahat'ko, T.M. and Yakymenko, O.P. (2009), Statystyka pozhezh ta ikh naslidkiv v Ukraini za 2004—2008 rr. [Statistics fires and their consequences in Ukraine for 2004—2008], USRIFS MESU, Kyiv, Ukraine.

11. Atamanchuk, H.V. (2005), Teoryia hosudarstvennoho upravleniya [Theory of public administration], 3rd ed, OMEHA-L, Moscow, Russia.

12. Hurne, B. (1993), Derzhavne upravlinnia [Public administration], Osnovy, Kyiv, Ukraine.

13. Tsvietkov, V.V. (1998), Reformuvannia derzhavnoho upravlinnia v Ukraini: problemy i perspektyvy [Public administration reform in Ukraine: Problems and Prospects], Oriiany, Kyiv, Ukraine.

14. Aver'ianov, V.B. Andrijko, O.F. and Bytiak, Yu.P. (1998), Derzhavne upravlinnia: teoriia i praktyka [Public Administration: Theory and Practice], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.

15. Shamhalov, F. (2002), Teoryia hosudarstvennoho upravleniya [Theory of public administration], Ekonomika, Moscow, Russia.

16. Mel'nyk, A.F. Obolens'kyj, O.Yu. Vasina, A.Yu. and Hordiienko, L.Yu. (2008), Derzhavne upravlinnia [Public administration], Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine.

17. Zerkyn, D.P. and Yhnatov, V.G. (2005), Osnovy teoryi hosudarstvennoho upravleniya [Bases of the theory of public administration], 2nd ed, Center "MarT", Rostov-on-Don, Russia.

18. Nyzhnyk, N.R. and Mosov, S.P. (2011), Teoretychni aspekty derzhavnoho upravlinnia [Theoretical aspects of public administration], Tekhnodruk, Chernivtsi, Ukraine.

19. Hlushenko, E.V. Zakharova, E.V. and Tykhonravov, Yu.V. (1998), Teoryia upravleniya [Theory of management], Vestnyk, Moscow, Russia.

20. Tron', V.P. (1995), Stratehiia proryvu [Strategy breakthrough], UAPA, Kyiv, Ukraine.

21. Chyrkyn, V.E. (2002), Hosudarstvennoe upravlenye. Elementarnyj kurs [Public administration. Elementary Course], Yuryst', Moscow, Russia.

22. Shaptala, O.S. (2003), Avtonomna Respublika Krym: problemni pytannia derzhavnoho upravlinnia sferoiu

rekreatsijnoho obsluhovuvannia [ARC: problematic public administration area recreational services], ORIPA NAPA, Odessa, Ukraine.

23. Radysh, Ya.F. (2003), "Public administration health protection in Ukraine: genesis and trends", Abstract of Ph.D. dissertation, Theory and History of Public Administration, Ukrainian Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

24. Bernar, H. (1993), Derzhavne upravlinnia [Public administration], Oriiany, Kyiv, Ukraine.

25. Hvyshyany, D.M. (1998), Orhanyzatsiya y upravlenye [Organization and Management], 3rd ed, Bauman Moscow State Technical University, Moscow, Russia.

26. Anysymov, O.S. (2006), Vysshye formy professyonalizma hosudarstvennoho myshleniya [Higher forms of professionalism of state thinking], ICST, Moscow, Russia.

27. Schedrovytskyj, H.P. (1995), Yzbrannye trudy [Selected Works], SCP, Moscow, Russia.

28. Ukrayntsev, B.S. (1970), Osobennosty samoupravliaemykh system [Features self-managing systems], Znanye, Moscow, Russia.

29. Nykolys, H. and Pryhozhyn, Y. (1972), Samoorhanyzatsiya v neravnovesnykh systemakh [Self-organization in nonequilibrium systems], Myr, Moscow, Russia.

30. Mosov, S. (2000), "Formation of self-making in local government", Zbirnyk naukovykh prats' UADU pry Prezydentovi Ukrainy, vol. 2, pp. 332—337.

31. Kniazeva, E.N. (2002), Osnovanyia synerhetyky. Rezhymy s obostrenyem, samoorhanyzatsiya, tempomyry [Grounds for synergy. The sharpening regimes, self-organization, temporal], Aletejia, Saint Petersburg, Russia.

32. Khytsenko, V.E. (2005), Samoorhanyzatsiya: elementy teoryi y sotsyal'nye prylozheniya [Self-organization: the elements of the theory and social applications], KomKnyha, Moscow, Russia.

33. Cherleniak, I.I. (2010), Synerhetychni modeli optyimizatsii systemy derzhavnoho upravlinnia [Synergistic model optimization system of public administration], Lira, Uzhgorod, Ukraine.

34. Eshby, U.R. (1966), Pryntsypy samoorhanyzatsyy [Principles of self-organization], Myr, Moscow, Russia.

35. Akoff, R. and Emery, F. (1974), O tselestremennykh systemakh [About purposeful systems], Sovetskoe radio, Moscow, Russia.

36. Vyner, N. (1983), Kybernetyka yly upravlenye y svi-az' v zhyvom y mashyne [Cybernetics or Control and Communication in the living and car], Nauka, Moscow, Russia.

37. Pospelov, H.S. and Yrykov, V.A. (1976), Prohrammno-tselevoe planirovanye y upravlenye [Software oriented planning and management], Sov. Radyo, Moscow, Russia.

38. Kotler, F. (1991), Osnovy marketynha [Principles of Marketing], Prohress, Moscow, Russia.

39. Daft, R.L. (2000), Menedzhment [Management], Pyter, Saint Petersburg, Russia.

40. Vyner, N. (1969), Moe otnoshenye k kybernetyke: ee proshloe y budushee [My attitude to cybernetics: its past and future], Sov. Radyo, Moscow, Russia.

41. Vasylyev, A.E. Kovelenov, A.Yu. and Kovlen, D.V. (2004), Resursy orhanyzma — ymmunytet, zdorov'e, dolholetye [Resources of the body — immunity, health, longevity], Vyta Nova, Saint Petersburg, Russia.

42. Byr, St. (1966), Na puty k kybernetycheskomu pred-priyatiyu [On the way to the cybernetic company], Myr, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2015 р.